

ספר משנה תודעה

על הספר "החזית שבעורף", בעריכת: שראל וינברגר ועמיחי בייטנר,
הוצאת ספרית בית אל, 523 עמודים, עם תקליטור מצורף

א. מלחמת לבנון השנייה

מלחמת לבנון הראשונה (של"ג) תפסה אותי בישיבה, בפרק הלימוד שבין סיום קורס מפקדי טנקים לקורס קצינים הייתי מפקד טנק צעיר, שזה עתה נכנס, לראשונה בחייו, ב"קשרי מלחמה", חותר למגע עם האויב, ויודע מעט מאד על המלחמה ונוראותיה. כמעט כל החיילים שהיו סביבי היו לוחמים. בהגיע השבת לא היו לנו כמעט התלבטויות מה מותר ומה אסור לעשות במסגרת הפעילות המבצעית. אני זוכר את האווירה של אותם ימים: את קציני האספקה והתחזוקה, ששאלו כיצד יחברו ויתספקו את הכוחות, אם הטנקים שועטים קדימה ומשאיות האספקה אינן מדביקות את הקצב?, את אמירותיהם הנחרצות של המפקדים הבכירים, בזלזול מה ובהתנשאות: אנחנו במלחמה, אם אנחנו רוצים לנצח, צריכים לנוע מהר ככל האפשר – בקצב השריון, האויב לא מחכה לנו, לא נחכה "לכם", תגיעו (אתם, ה"ג'ובניקים") אלינו (ה"קרביים" ה"לוחמים") מתי שתגיעו! (קרי: גם אם לא תגיעו, ננצח בלעדיכם). מספר שנים לאחר מכן, בהיותי חניך בקורס מפקדי פלוגות, הרצה בפנינו אחד המפקדים. הוא ניתח את המלחמה ההיא, וניתח מספר קרבות שנכשלו ואבדות שנגרמו כתוצאה מגישה זו ל"תומכי הלחימה" והיחידות העורפיות.

עשרים וארבע שנים לאחר מכן, פרצה מלחמת לבנון השנייה, גם כאן המלחמה תפסה אותי בישיבה, הפעם כראש הישיבה. לאחר שנים רבות של פיקוד מבצעי במילואים, בשדה: ברמת הפלוגה, הגדוד והחטיבה, מצאתי את עצמי בצד הפוקד על המערכה כקצין אג"ם במפקדת פיקוד הצפון. היינו הדרג המערך, החושב, המתכנן, המנחה את היחידות. זו החבורה שתכננה ותרגלה במשך שנים את תכנית "מי מרום" המפורסמת, המענה ההולם להכרעת החיזבאללה, באמצעות מהלך משולב, שבסופו יכריע מהלך קרקעי תחבולני את חוליות החיזבאללה. כידוע, ביום פקודה הוא לא אושר לביצוע ע"י הדרג המטכ"לי והמדיני.

עמדה זו אפשרה להיות שותף ולראות את התהליכים מלמעלה, את המערכת על כל מרכיביה: כמכונה אחת שלימה שכל חלק בה תלוי בחבירו. זהו מבט שונה מאד ממה שהורגלנו כמפקדים בשטח.

הפעילות היתה אינטנסיבית מאד, ביום ובלילה. מטבע התפקיד הוא מחייב בחינה מתמדת של התמונה הרחבה והכוללת. ברוב הזמן נמצאנו בבונקר תת קרקעי וממוגן, ועסקנו בתכנון ובניהול הקרב, ורק בחלק מהזמן התאפשר לרדת לאוגדות ולחטיבות שבשטח. תמונת הקרב הפיקודית הכוללת הצטיירה בעיקר על פני מסכים של אמצעי שליטה אלקטרוניים חדישים. רוב החיילים והמפקדים שסביבי לא היו "לוחמים".

בערב שבת היה נדמה שהדרג המדיני ייתן אור ירוק להפעיל את המהלך הקרקעי. בעיצומן של ההכנות פנו אלי כמה חיילים ומפקדים, חלקם תלמידי חכמים, כמה מהם שירתו בעבר בתפקידי לחימה בשדה. הם התלבטו בשאלה כיצד עליהם להתנהג בשבת. שעה ארוכה ניתחנו מבחינה

מבצעית והלכתית את מידת הנחיצות שיש לכל בעל תפקיד לפי תפקידו, וכל פעולה באופן פרטני, וכן את ההלכה למעשה, מה מותר ומה אסור, מה כדרכו בכל יום ומה ב"שינוי". לאחר מכן ביקשתי אני לשאול כמה מהם: אילו כעת היית לוחם בפלוגה או בגדוד, גם אז היית שואל אם עליך לבצע פעילות בשבת? ונעניתי בשלילה! הרי כלוחם פעולותיך הם בגדר "פיקוח נפש" ופעילות מבצעית! ואז הוספתי להקשות: והרי מידת החיוניות של פעולתכם להצלחת הלחימה והמערכה כולה עולה עשרת מונים על מעשהו של הלוחם הבודד בפלוגה?! כמובן, בשאלה זו לא היתה כל כוונה להמעיט מערכו של החייל הלוחם בשטח, מחשיבות המצווה שהוא עסוק בה, ומההשלכות ההלכתיות הנוספות שיש לכך. היתה בה מגמה לאזן את ההסתכלות הערכית וההלכתית על תפקידים חיוניים של חיילים עורפיים שאינם מצויים בשטח אולם בלעדיהם הלחימה לא תוכל להתקיים. הרגשתי שלחלק מהם היתה זו שאלה מפתיעה! שהם לא הורגלו לראות כך את חיוניות תפקידם! אין פלא שכך גם התייחסו לתפקידם מבחינה הלכתית! בלבי לימדתי עליהם זכות, משום שייתכן שדווקא ראייה מערכתית רחבה המשולבת עם הראייה המבצעית של השדה היא זו המאפשרת להכיר בחשיבות ובנחיצות של העשייה הצבאית שלהם בעורף להצלחת המלחמה. ואכן הביקורת הציבורית על מקבלי ההחלטות והפיקוד הבכיר אמנם נבעה מהכשלים המבצעיים, אולם לא פחות מכך, מהכשלים הלוגיסטיים. כמה ימים לאחר מכן הגיע לחמ"ל שלנו הרב רונצקי, שהיה אז במהלך של חפיפה לקראת כניסה לתפקידו כרב צבאי ראשי, ובין שאר הנושאים שדננו בהם, עסקנו גם בסוגיה זו, שמצריכה טיפול, הגדרה ושינוי תודעתי עמוק.

ב. "החזית שבעורף" - אסופת מאמרים לחייל שבעורף החברה הישראלית

לאחר המלחמה עסקנו רבות ובסוגיות הערכיות והרוחניות שהביאו לתוצאותיה. לאחר מספר חודשים יצא לאור הספר "החזית שבעורף". היה זה בעיצומה של סערה ציבורית על כשלי מלחמת לבנון השניה, ובכללם הכשלים הלוגיסטיים שהשפיעו על הפעילות המבצעית: על חוסר בתחמושת מזון ומים, על חוסר במפות עדכניות, בציוד אישי לחיילי המילואים, באמצעי ראיית לילה וכו'. בדיוק בתחום זה מטפל הספר "החזית שבעורף". זהו ספר שונה וייחודי, שעד היום לא נגעו בו די הצורך. זהו למעשה קובץ מאמרים ראשון מסוגו בתוכנו ובהיקפו על ההתמודדויות של החייל הדתי המשרת ביחידות העורפיות בצה"ל. הוא נוגע בהתמודדות עם אתגרים ייחודיים שברובם שונים מאוד מהאתגרים של השירות הקרבי, ולעתים אף קשים מהם¹, אולם עד כה לא ניתנה להם תשומת לב מספקת. על מדף ספרי הצבאות הישראליות באספקלריה תורנית, העמוס לעיפה, הונח ספר חדש ושונה מאוד משכניו למדף. ואף על פי כן הוא התקבל שם בשמחה, כאילו ציפו לו מימים ימימה. ואכן לא פלא שהספר "החזית שבעורף" זכה להתעניינות מיוחדת.

¹ במאמרי הספר מפורטים מספר גדול של אתגרים ייחודיים שיש לחייל הדתי שביחידות העורף, שבדרך כלל גם משרת לבד ללא חבורה דומה שסביבו. אולם נדמה שהקושי הגדול מכול הוא המחשבה המתסכלת שבשירות מסוג זה הוא אינו מגשים את החזון והאידיאל התורני שבשירות הצבאי. ראה ניתוח זה במאמרי שם בעמ' 233-236.

המאמרים נכתבו ע"י ציבור מגוון מאוד של כותבים: אנשי תורה, צבא ואקדמיה, רבנים ותלמידים. הם עוסקים במגוון תחומים הקשורים לנושא – בהיבטיו ההלכתיים, ההשקפתיים והאמוניים, וכן בנקודות הממשק שבין ההסתכלות הצבאית למקורות היהדות בסוגיה. הם מנתחים את ההיבטים הערכיים של השירות בעורף מזווית מבט עקרונית. יש בו אף מאמרים פרקטיים שהם בבחינת "ליקוטי עצות" ו"שיחות מוטיבציה" מבעלי ניסיון. עוד חידוש מעניין שיש בספר זה – בנוסף לארבעים מאמרים המופיעים בספר יש עוד ארבעים ושמונה מאמרים חשובים שלא נמצא להם מקום בספר והם מצורפים בתקליטור. יש לציין שגם עריכת תשעת המדורים בספר עשויים במחשבה תחילה, והיא יוצרת כעין עמוד שדרה של מכלול האתגרים הניצב בפני החייל הדתי העורפי. היטיבו לעשות העורכים שגם הוסיפו מפתח הפניה ביבליוגרפי למאמרים רלוונטיים המפוזרים בספרים אחרים.

ג. ספר המבקש לשנות תודעה

בספר ישנו ממד ייחודי נוסף. יש ספרים המבקשים לשפוך אור חדש של תורה על סוגיות: למדניות, הלכתיות, אמוניות, פרשניות, היסטוריוסופיות וכו'. יש גם ספרים המבקשים להעלות למודעות סוגיות חשובות: תורניות, ציבוריות ומדיניות וכו' ולהאירן מזוויות שונות. ויש ספרים המבקשים להיות מורי דרך ומאירי נתיבים לדרך חדשה ומתבקשת או לתנועה תורנית מתגבשת. אולם הספר שלפנינו הוא ספר המבקש לחולל "מהפך תודעתי" בהתייחסות לנחיצות (ויקרתו) של השירות העורפי, ובמקביל לכך הוא מבקש ליצור "שינוי תדמיתי תורני" ללוחם העורפי, שמסיבות שונות סבל במשך שנים, שלא בצדק, מדימוי נמוך של חייל סוג ב'. השינוי התודעתי אמור גם להוביל להפניית תשומת לבם של כוחות ההדרכה התורניים: האמוניים והפסיקטיים לתחום זה², על מנת שינחו את החייל העורפי בנפתולי ההתמודדויות הייחודיות העומדות בפניו. מגמות אלה הלכו והתעצמו במהלך השנים.

די אם נציין שלפנייה של העורכים והמוציאים לאור לכתיבת מאמרים לספר היתה היענות חסרת תקדים של כתשעים מאמרים (!) שנכתבו ע"י השורה הראשונה של הכותבים. דבר זה אומר "דרשני", ומעיד כמאה עדים על כך שמדובר על נושא "בוער" שהיה כבוש במשך שנים ולא הצליח לצאת לאור העולם, ועתה משניתנה לו ההזדמנות הוא פרץ החוצה בשטף. ואולי לא מקרה הוא שדווקא כעת, בעידן שבו הולך ונחשף לציבור משקלם המבצעי והשפעתם המכרעת של מערכים עורפיים על תוצאות הלחימה³, המצב בשל יותר להבין ולהפנים בצורה אמיתית ונטולת דעות קדומות את הערך והתרומה של החייל העורפי למערכת הלוחמת. זה הזמן לזקוף את קומתו של החייל העורפי ולהוקיר אותו על תרומתו, ובה בעת להתמודד עם האתגרים התורניים והאישיים המורכבים שאתם הוא מתמודד במהלך שירותו.

² במכתב הפנייה של העורכים לציבור הכותבים הם כתבו: "במהלך שירותינו בחיל המודיעין חשנו, כי בעוד שלחברינו הקרביים ישנה ספרות תורנית (הלכתית ואמונית) ענפה, לנו אין בורות להרוות מהם את צמאוננו הרוחני, ואף לא מקורות שבאמצעותם נוכל למצוא פתרונות לבעיות והאתגרים איתם התמודדנו. ודאי שתחושה זו נשענת על הבנתנו, כי מאפייניו של השירות העורפי שונים מאוד ממאפייני השירות הקרבי (ואף משלל הוויות החיים השונות), וממילא דורשים מענה רוחני אחר וכו'".

³ ראה מאמרי בספר בעמ' 236.

ד. הפולמוס ההלכתי על מעמדו של החייל העורפי, כמשל

נדמה שלא ניתן להבין את משמעות הספר מבלי שנתייחס לעומקה של הסוגיה ההלכתית העומדת ברקע. לשם כך אנו מבקשים להביא, כדוגמה, תשובה הלכתית שפורסמה באחד מעלוני השבת⁴:

אף שכל המתגייסים לצבא מקיימים מצוה מסוימת, מכל מקום יש הבדל עצום בערך המצוה בין החיילים הקרביים ותומכי הלחימה הנצרכים לחורף נפשם לבין החיילים שבעורף. החיילים שבעורף מקיימים חובה אזרחית, כדוגמת החובה לשלם מיסים, אבל את המצוה להגן על העם והארץ מקיימים החיילים שנמצאים בחזית בלבד.

מפסיקתו זו, שהתפרסמה ברבים, משתמע שהמדד ההלכתי לקיום המצוה הוא מידת הסיכון שבו נמצא החייל, ומדד זה זהה למדד שקבעה התורה לזכאות בחלוקת השלל ולדין "היושבים על הכלים"⁵. ואף אלה "היושבים על הכלים" הזכאים לקחת חלק בשלל הם חיילים תומכי לחימה שבחזית ולא כאלה שבעורף.

אולם קביעה זו צריכה הוכחה, שכן מניין לנו שהמדד לקיום "מצוות המלחמה" זהה למדד של הזכאות בחלוקת השלל? אמנם לגבי "היושבים על הכלים" החולקים בשלל יש הסוברים שמדובר על חיילים שבחזית החולקים גם הם בשלל משום שגם הם מסתכנים, אולם מאידך יש הסוברים שמדובר גם על חיילים שבעורף שאינם מסתכנים, ואף הם חולקים בשלל משום שהם שותפים ותורמים לקרב; וכל זאת מתוך הבנה מערכתית של התורה, מתוך הבנה שלא היה ניתן לנצח בלעדיהם⁶. נראה לומר שאף בפסיקת הרמב"ם לא ניתן למצוא הוכחה לכך שדין היושבים על הכלים תקף רק במקום הסכנה ובשל הסתכנות. ואלו דבריו (הל' מלכים ד, ט):

..וכל הממלכות שכובש הרי אוצרות המלכים למלך ושאר הבזה שבוזזין בוזזין ונותנין לפניו והוא נוטל מחצה בראש ומחצית הבזה חולקין אותה כל אנשי הצבא ביחד עם העם היושבים על הכלים במחנה לשמרם חולקין בשווה, שנאמר: "כי כחלק היורד במלחמה וכחלק היושב על הכלים יחדיו יחלקו".

יתר על כן, על פי פסיקה זו ניתן להגיע לאבסורד, שכן לפיה הרמטכ"ל המפקד על המלחמה מבוזז ומגונן בעורף במרכז הארץ הרחק מטווחי הסכנה אינו מקיים את המצוה, שכן אינו מסכן את עצמו, אף שבו תלויה הצלחת הקרב או כישלונו! וכן חיילי המודיעין היושבים במשרד בעורף, אשר במסירות אין קץ ובאמצעות מכשור מתקדם מצליחים לפענח את מגמות האויב ותחבולותיו, גם הם אינם מקיימים את המצוה! הייתכן!?

נראה לומר לכן, שהמדד ההלכתי לקיום מצוות המלחמה הוא אחר. לגבי גדר המצוה כיום, מצינו שני כיוונים בהלכה ברמב"ם וברמב"ן. מהרמב"ם ניתן ללמוד שמלחמותינו הן בגדר מלחמת מצוה של "עזרת ישראל מיד צר". וכך הוא כותב (הל' מלכים ה, א):

⁴ הרב אליעזר מלמד, 'מעט מן האור', לך לך תשס"ו.

⁵ עיין במאמרי בספר ובמאמרים נוספים שעסקו בביאור הגדר של "היושבים על הכלים", ודנו בשאלה ממה נובע חלקם בשלל ומה השלכות סוגיה זו על מעמדם של החיילים העורפיים כיום.

⁶ עיין במאמרי בספר עמ' 225-227.

אין המלך נלחם תחלה אלא **מלחמת מצוה**. ואי זו היא מלחמת מצוה? זו מלחמת שבעה עממים... **ועזרת ישראל מיד צר שבא עליהם** ואחר כך נלחם במלחמת הרשות והיא המלחמה שנלחם עם שאר העמים כדי להרחיב גבול ישראל ולהרבות בגדולתו ושמו. לעומת זאת מהרמב"ן (נוספות לספר המצוות המצוות, מצוות עשה ד) **אנו למדים שהמצוה כיום קשורה למצוות "ירושת הארץ"**:

שנצטוונו לרשת את הארץ וכו' .. ולא נעזבנה ביד זולתנו מן האומות או לשממה. עפ"י שתי ההגדרות הללו, המדד להתקיימות המצוה אינו מידת הסיכון של החייל, אלא השגת המטרה - עד כמה הוא תורם למניעת הסיכון של התושבים, להכרעת האויב או למניעת פגיעה בריבונות על הארץ. כדי לבחון את תרומתו צריך להבין שמלחמה בעידן המודרני היא עניין מערכת, וה"ניצחון" הוא תוצאה של תפקוד יעיל של כל המרכיבים במערכת.⁷ אי אפשר לנצח רק ע"י מספר לוחמים קרביים, עזי נפש ככל שיהיו. על כן כל מי שנחוץ לקיום המערכת ולניצחונה הוא שייך לקיום המצוה!⁸

מאידך, בשתי ההגדרות הללו יש צד הלכתי מיוחד, שכן הן אינן נדחות מפני פיקוח נפש של החייל. אדרבה, למענן מותר להכניס את החייל לפיקוח נפש יזום.⁹ אולם גם אז על המפקד לבחון בכובד ראש אם מידת הסיכון שנלקחה היא מוצדקת ומידתית. עפ"י ההלכה גם במלחמה חובה עלינו בכל מקרה להעדיף דרכים שאין בהן סיכון לחיי החיילים. לדוגמה: אם באפשרותנו לנהל לוחמה פסיכולוגית מתוחכמת ולגרום להרתעת האויב ולמנוע ממנו להילחם בלי שנשקיע מאמץ צבאי מסוכן - הרי זהו חלק מהמצוה.¹⁰

בעתיד, בשל ההתפתחות הטכנולוגית יושגו מטרות רבות יותר ע"י חיילים היושבים ליד מסך ומקלדת במקום מרוחק ומוגן. אלה יפגעו במטרות מרחוק ע"י חימוש מונחה, או יפעילו מרחוק

7 עיין במאמרי בספר עמ' 224.

8 כידוע פעמים רבות במבצעים ובקרבות היו חיילים עורפיים שנחיצותם היתה גדולה יותר מחלק מהלוחמים.

9 מנחת חינוך מצוה קמ, וראה עוד בהרחבה במאמר "עד רדתה" בספר הראל תש"ס.

10 דוגמה לעיקרון זה ע"י עולת ראי"ה ח"א עמ' רלג (עין איה ברכות ב פ"ט סי' שיד): "והנצח, זו ירושלים. וההוד, זו ביהמ"ק (שם). תכונת עמדתם של ישראל היא מושלמת בהיותה ממולאה בעז מלכותם, באפן הראוי להם להתעלות כפי ערכם, בתור עם גדול וקדוש, עם חכם ונבון, כשהם לעצמם. העז הלאומי של המלוכה מקושר עם ירושלים, ששם יש בו כסאות לבית דוד. **החוסן הלאומי הישראלי** פגש בדרכו מכשולים רבים, ועוד הוא עלול לפגש, וכולם ינצח בעז ד' ויעמד לנצח. נבדל מזה הוא רוח ד' אשר על ישראל, שהוא עתיד להיות לאור עולם, בו אין תכונת הפגישה של התנגשות להתפשט בכוח, **כי לא נצטוונו לשאת חרב ומלחמה ולקרא בשם ד' לעמים לא ידעוהו**, כי אם כאשר יגדל שם ישראל, **ועמים רבים יראו את ההוד והתפארת הקדושה, ושלוש העולמים הנמשך מהוד דעות נשגבות כאלה**, שבהם רפודה קדושתן של ישראל, **בלא פגישה של התנגשות, ובלא התגברות, ירוצו לבקש את ד' א-להי ישראל**. א"כ ביהמ"ק, מקום האורה, **לא בנצח יתגבר, לא בהוראת נצוח**, המורה התגברות של פגישה על ההתנגדות, **כ"א בהוד הנתון עליו, ברוח החן והקדושה, לפניו יכרעו איים**, ועמים רבים יבקשו פני ד' בהר ציון, ע"פ תביעה הבאה מהכרה פנימית מצדם, שזהו ערך פעולת ההוד, כהוד מלכות הנתון על מלך רב צדק ואביר חכמה, שמאבהה ורוממות נפש ירוצו הכל להכנס תחת דגלו".

אמצעי לחימה לא מאוישים ויסקלו את כוונות האויב ללא סיכון חיי החיילים. ודאי שגם פעילות זו תהווה קיום של המצווה¹¹.

מאידך, לית מאן דפליג שחייל המסוגל להיות קרבי עליו להתאמץ להיות קרבי ולא להסתפק בתפקיד עורפי, אולם לא מפני שהמצוה היא בהסתכנות; חובה זו נובעת מכך שכל אחד צריך להיות במקום שהמערכת צריכה אותו ביותר עפ"י כישוריו כדי שהמערכת תתפקד בצורה מיטבית. לדבר זה יש גם מקור הלכתי בגדר של "מצוה שאינה יכולה להיעשות ע"י אחרים" וכמו "מת מצוה שאין לו קוברים". אולם יש לכך נפק"מ הלכתית מרחיקת לכת: שחייל בעל יכולת קרבית שהמערכת מייעדת אותו, בשל כישוריו, לתפקיד עורפי מכריע בעבור ביטחון המדינה או יכולתה המלחמתית, עליו ללכת לתפקיד העורפי.

אף שלעצם קיום המצווה אין הבדל בין מי שקיים את המצוה תוך כדי הסתכנות לבין מי שקיימה ללא הסתכנות, לגבי "שכר המצוה" יש הבדל משום ש"לפום צערא אגרא"¹². ק"ו לגבי מצוות המלחמה וירושת הארץ שמי שמקיים את המצוה תוך כדי סיכון שכרו גדול מאוד.

ה. זהירות מאזנת

להשלמת התמונה. כמו בכל דבר בעולמנו חובתנו לראות את המציאות עפ"י "מידת היושר" בצורה מאוזנת. ניתן להבין את המגמה רבת השנים של המעטה בערך השירות העורפי. טבעו של האדם גורם לו להימנע מסכנה, ואם המסר הערכי הוא שאין הבדל בין שירות עורפי לשירות מסוכן בחזית, הרי שיהיו כאלה שיעדיפו לשרת בעורף גם אם באפשרותם לשרת בחזית. השוואה תודעתית בין שירות עורפי לשירות בחזית עלולה להמעיט בערך ההתנדבות וההירתמות לשירות קרבי מסוכן, וזו עלולה לפגוע ביכולת המבצעית של הצבא. סכנה זו נעשית מוחשית מאוד בתקופה האחרונה כשאנו מעודכנים מדי זמן על היקפים הולכים וגדלים של השתמטות גלויה ואפורה.

לחשש זה עשויות להיות גם השלכות הלכתיות, אולם לא עד כדי המעטה בערך השירות העורפי וקביעה שעפ"י ההלכה מי שאינו משרת בחזית אינו מקיים את המצווה אלא הוא "כמשלם מסים". אדרבה, מבחינה הלכתית ניתן להכיל את המורכבות, שמצד אחד הננו מייחסים לשירות העורפי את משקלו ההלכתי בהתאם לתרומתו למאמץ המלחמתי, ומאידך אנו מצביעים על החובה ההלכתית על כל מי שמסוגל להשתלב במערך הלוחם להיות לוחם ולא להיות בתפקיד

¹¹ כמובן, עדיין יצטרכו כוחות קרקעיים לכבוש שטח ולהכריע, אולם בעקבות הפעלה מושכלת של אמצעים אלה תצטמצם מאוד מידת הסיכון של הלוחמים על הקרקע.

¹² אבות ה, כב. על כך כתב החיי אדם ח"א כלל סח: "ויטרח הרבה במצוה, ולפום צערא אגרא (ועיין כל זה בספר חרדים)". וכן בח"ב כלל קמד: "שאינו דומה למקיים המצוה ויש לו ג"כ הנאת הגוף כאכילת שבת וי"ט למקיים מצוה שיש לו צער כמו שאמרו לפום צערא". ועי' מהר"ל, דרך חיים ב, א: "אבל המצוה שהיה בא לאדם בטורח ובצער, דבר זה ענין בפני עצמו דודאי לפום צערא אגרא וכמו שיתבאר ג"כ בסמוך, שדבר זה דהיינו צער המצוה הוא דבר בפני עצמו ולא שייך אל המצוה". ובהמשך: "דודאי המצוה יש בה שתי בחינות, הבחינה האחת מצד המצוה שהש"ת נותן שכר בשביל המצוה אף שאין בה טורח והוצאה כלל שנותן שכר על המצוה עצמה דמכל מקום יש שכר עליה, ושכר זה אין אתה יודע מתן שכרן שהוא מצד המצוה עצמה, ויכול להיות שיש שכר יותר על קלה מבחמורה ואין השכר תולה כלל בקלות ובחמורות. אבל השכר שיש בשביל הטורח וההוצאה וכמו שאמרו לפום צערא אגרא, בודאי השכר הוא לפי הטורח והוצאה שיש לאדם". ועי' עוד שם ה, כב.

עורפי. דוגמה לכך מצינו בספרי על הפסוק: "כי תצא למלחמה", שם כותב הספרי: "הוי יוצא במחנה".

ובפירוש 'תולדות אדם' (לרבי משה דוד טרויש אשכנזי) שם, כותב:

אל תסמוך על הנס. ואפשר שהאזהרה היא שאף שחלק היושב על הכלים וחלק היורד למלחמה שווים, בכל זה הזהיר שיסוד המצווה היא שתהיה מחלק היורד למלחמה וזה "הוי יוצא במחנה".

מכאן שאף אם עפ"י הגדרת המצווה חלק "היושב על הכלים" הנמצא בעורף וחלק היורד למלחמה מהמערך הלוחם שווים הם, חלה חובה הלכתית מיוחדת על כל מי שמסוגל, להיות במערך הלוחם. הלחימה הכרוכה בסכנה גם מקבלת יחס מיוחד של הערכה על הגבורה לנוכח ההסתכנות ונחשבת כמצווה בפני עצמה ששכרה רב, כפי שכותב הרמב"ם¹³:

ומאחר שיכנס בקשרי המלחמה ישען על מקוה ישראל ומושיעו בעת צרה ויידע שעל יחוד השם הוא עושה מלחמה וישים נפשו בכפו ולא יירא ולא יפחד ולא יחשוב לא באשתו ולא בבניו אלא ימחה זכרונו מלבו ויפנה מכל דבר למלחמה. וכל המתחיל לחשוב ולהרהר במלחמה ומבהיל עצמו עובר בלא תעשה שנאמר "אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם". ולא עוד אלא שכל דמי ישראל תלויין בצוארו. ואם לא נצח ולא עשה מלחמה בכל לבו ובכל נפשו הרי זה כמי ששפך דמי הכל שנאמר "ולא ימס את לבב אחיו כלבבו" והרי מפורש בקבלה "ארור עושה מלאכת ה' רמיה" ו"ארור מונע חרבו מדם". וכל הנלחם בכל לבו בלא פחד ותהיה כוונתו לקדש את השם בלבד מובטח לו שלא ימצא נזק ולא תגיעהו רעה ויבנה לו בית נכון בישראל ויזכה לו ולבניו עד עולם ויזכה לחיי העולם הבא שנאמר: "כי עשה יעשה ה' לאדוני בית נאמן כי מלחמות ה' אדוני נלחם ורעה לא תמצא בך וגו' והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה' א-להיך".

ויה"ר שהעיסוק במצוות המלחמה וכל הספרים שייכתבו עליה יהיו רק בבחינת "דרוש וקבל שכר" ולא כהלכה למעשה¹⁴.

¹³ הל' מלכים פרק ז. וראה שם שפסק כר"ע במשנה שלפי דעתו מדובר על פחד מאימי המלחמה ולא מעבירות שבידו.

הרמב"ם מסיק מהפטור בשל הפחד, בדרך השלילית, לדרך החיובית שעל האדם להתגבר ויש לו שכר על כך.

¹⁴ הערת המערכת: ניתן להשיג את הספר בטל' 077-2345852.